

Redactioneel

Globalisering is het proces waarbij op tal van terreinen – de economie, cultuur, politiek, et cetera – transnationale netwerken van mensen en dingen worden gecreëerd. Dankzij deze netwerken kunnen grote afstanden in een mum van tijd worden overbrugd. Voor mensen die gebruik kunnen maken van deze netwerken betekent dit dat ze dichterbij elkaar wonen. Maar degenen die dat niet kunnen, zijn in veel gevallen verder van elkaar af komen te staan. In het publieke debat over de gevolgen van globalisering mengen zich zowel politici als academici. Vanuit academische hoek zijn het vooral antropologen, economen en sociologen die zich met deze thematiek bemoeien. Maar ook filosofen verheffen hierover steeds vaker hun stem. Vandaar dat *Krisis* dit themanummer aan globalisering wijdt.

Voor wie in de jaren tachtig mee wilde doen aan een filosofische controverse of onderzoeksgelden wilde binnenhalen, was ‘postmodernisme’ het wachtwoord. Nu is dat ‘globalisering’. In de filosofische controverse over globalisering gaat het over minstens vijf vraagstukken. Ten eerste het gehanteerde vocabulaire: deugt het vocabulaire waarmee wetenschappers en politici allerlei fenomenen van het globaliseringproces beschrijven en verklaren? Ten tweede het vraagstuk van de erkenning van de culturele identiteit van individuen en groepen. Volgens sommigen leidt globalisering tot homogenisering, zullen de verschillen tussen culturen grotendeels verdwijnen. Zij vinden dat het Amerikaanse cultuurimperialisme van de *global village* een *McWorld* maakt. Daarentegen stellen anderen globalisering gelijk aan heterogenisering: de toename van culturele verscheidenheid. Zij wijzen er bijvoorbeeld op dat de eetcultuur een grotere diversiteit aan de dag legt dan veertig jaar geleden. Hoe het ook zij, of er nu sprake is van homogenisering of heterogenisering, veel mensen denken dat de cultuur waaraan zij voor een deel hun identiteit ontleen door de globalisering wordt bedreigd. Zij vragen zich af of globalisering tot een *clash of cultures* (Huntington) leidt waarbij bepaalde culturen het onderspit zullen delven? Ten derde het vraagstuk van mondiale rechtvaardigheid (*global justice*). Tegen de achtergrond van de alsmaar groter wordende kloof tussen arm en rijk stellen enkele filosofen de vraag wat distributieve rechtvaardigheid op mondiaal niveau inhoudt. Is Rawls’ *Theory of justice* ook op een ander schaalniveau toepasbaar dan dat van de nationale staat? Ten vierde het vraagstuk van de democratie. De globalisering heeft de soevereiniteit van de natiestaat zodanig aangetast dat veel filosofen van mening zijn dat democratie op een nieuwe leest moet worden geschoeid. Wanneer men ervan

uitgaat dat democratie onder andere berust op de gedachte dat burgers invloed moeten kunnen uitoefenen op door anderen genomen beslissingen die hun leven ingrijpend beïnvloeden, dan moeten de op een transnationaal niveau opererende organisaties en instellingen (NGO's, Wereldbank, WTO, et cetera) veel meer dan nu het geval is aan een democratische controle onderworpen worden. Ten vijfde het vraagstuk van het kosmopolitisme. Het alsmaar voortschrijdende globaliseringsproces heeft de klassieke tegenstelling tussen kosmopolieten en patriotten weer nieuw leven ingeblazen. Zo houdt Martha Nussbaum een pleidooi voor een kosmopolitische kijk op de wereld: waar de wereldwijde afhankelijkheid tussen burgers toeneemt, zou een patriottische kijk op de wereld obsoleet zijn. Daarentegen verdedigt iemand als Richard Rorty een patriottisme dat pocht op de democratische verworvenheden van Amerika. De vraag is wat het nieuwe kosmopolitisme precies inhoudt en of het patriottisme à la Rorty niet de voorkeur verdient.

Het is uiteraard onmogelijk om in dit nummer al deze vraagstukken aan de orde te stellen. De bedoeling is niet om volledig te zijn, maar om over de genoemde vraagstukken enkele harde filosofische noten te kraken.

De globalisering verleidt sommigen ertoe een soort 'verlicht nationalisme' te verdedigen. Zo verdedigen Frits Bolkestein en Paul Scheffer de culturele identiteit van Nederland tegen het fundamentalisme van moslims en het relativisme van sommige intellectuelen, en strijdt Rorty voor het revitaliseren van aloude Amerikaanse waarden die zijns inziens tegenwoordig maar al te gemakkelijk te grabbel worden gegooid. René Boomkens wijst er in zijn bijdrage op dat zij gebruikmaken van een vocabulaire dat stamt uit de negentiende eeuw. Hun idee van de natie als een gemeenschap van mensen die dezelfde culturele waarden erop nahouden past echter niet meer bij deze tijd. Bolkestein, Scheffer en Rorty geven zich geen rekenschap van het feit dat er een 'deterritorialisering' van de gemeenschap heeft plaatsgevonden. Er is geen één-op-één relatie tussen een gemeenschap en een afgesloten grondgebied. In veel grote steden wonen mensen die een transnationale gemeenschap vormen met mensen die in verafgelegen landen leven. Boomkens laat zien hoe Gabriele Basilico en Beat Streuli met hun stadsfotografie de vinger weten te leggen op allerlei aspecten van de deterritorialisering van de gemeenschap waar Bolkestein, Scheffer en Rorty blind voor zijn.

In haar bijdrage vraagt Ginette Verstraete zich vervolgens af hoe een 'gedeterritorialiseerde' (materiële) cultuur er uitziet, en op welke manier ze nog een identiteit verschaft aan een gemeenschap waarvan de leden zich over de hele aardbol hebben verspreid. Volstaat het om die transnationale, materiële netwerken van verbintenissen te definiëren als een *ethnoscape* zoals Arjun Appadurai doet? Aan de hand van de bundel *Globalization and identity* (Geschiere en Meijer) pleit Verstraete voor een meer gesitueerde benadering van globalisering in termen van netwerken van gelijkheid en verschil, die niet alleen langs etnische lijnen lopen maar ook langs de assen van gender en seksualiteit.

Velen zijn van mening dat de economische globalisering grote beperkingen op-

legt aan het vermogen van nationale overheden om het maatschappelijke reilen en zeilen in de door burgers gewenste banen te leiden. Met een vingerwijzing naar de deterministische logica die schuil zou gaan achter de internationalisering van de economie, slagen politieke en economische elites er dikwijls in om van sociaal-democratische partijen en vakbonden vergaande concessies af te dwingen. In zoverre de coördinatie van de handelingen van mensen met behulp van deze logica succesvol wordt gelegitimeerd, is globalisering een efficiënte mythe, aldus Ewald Engelen. In zijn bijdrage aan dit nummer ontmaskert hij deze mythe.

Manuel Castells beschrijft in het uit drie kloeke delen bestaande *The information age. Economy, society and culture* allerlei consequenties van de globalisering: de groei van de informele economie, nieuwe vormen van georganiseerde criminaliteit, de toename van de armoede, et cetera. Maar meer nog dan door de beschrijving van deze ontwikkelingen, is Castells beroemd geworden door het met zijn naam verbonden begrip netwerkmaatschappij. Vanwege de moderne informatie- en communicatie-technologie (ICT) maken mensen volgens hem deel uit van een wereldwijd netwerk. Rein de Wilde en Peter Peters reconstrueren in hun review de theoretische vooronderstellingen van Castells' trilogie, en onderwerpen deze aan een kritiek.

Tijdens evenementen als het wereldkampioenschap voetbal, carnaval, orgieën en oorlogen gaan individuen tot op zekere hoogte op in de massa. Wat ze dan doormaken wordt een 'collectieve ervaring' genoemd. Marjan Slob buigt zich hier in haar impressie over, en vraagt zich af hoe daaraan in de filmkunst het beste vorm kan worden gegeven.

Begin jaren tachtig nam de Franse overheid allerlei maatregelen om het culturele erfgoed van Frankrijk te beschermen tegen 'Hollywood' en 'McDonald'. Destijds bespote Jacques Bouveresse reeds het cultureel protectionisme van Frankrijk, omdat daardoor onder andere het provincialisme van de Franse filosofie in stand zou worden gehouden. Ook al waren Franse filosofen destijds in Groot-Brittannië en de Verenigde Staten immens populair, ze stelden zichzelf nauwelijks open voor de producten van hun Angelsaksische collega's. De analytische filosofie werd immers door veel Franse filosofen vereenzelvigd met de duivel. Nu, na bijna twintig jaar, maakt Bouveresse voor *Krisis* nog eens de balans op van de Franse filosofie.

De Franse filosofie is ook het onderwerp van het inmiddels bekende boek *Politici* van Luuk van Middelaar; Yolande Jansen recenseert dit boek. Bouveresse merkt op dat naarmate de handelingen van mensen steeds meer door het profijtbeginsel en de wetten van de markt worden gestuurd filosofen meer aandacht moeten besteden aan idealen. Dit is misschien de reden waarom zo'n twintig Tilburgse filosofen veel geld hebben gekregen om onderzoek te doen naar het belang van idealen. Ter afsluiting van deze *Krisis* bespreekt Tsjalling Swiersta de bundel *Over idealen*, van deze als excellent te boek staande onderzoekers.